

DE BREDE BASIS VAN HET SOCIAAL WERK – EN DIEP DAARONDER

Sociaal werk is anno 2018 geen simpel kunstje. De samenleving is op drift, burgers laten zich niets meer zeggen, de overheid weifelt tussen loslaten en alles controleren en op veel gemeentehuizen bepalen rekenaars de inhoud van het sociaal werk. Waar vind je als sociaal werker of student nog houvast? Bij uitgeverij Coutinho verschenen onlangs twee lijvige leerboeken die dat houvast pogen te bieden. Met wisselend succes.

DIEPGRAVEND VRAGENSALVO

Carin Wevers (filosoof, maatschappelijk werker en docent aan de Zuyd Hogeschool) stelt in *Kan ik daar wat aan doen? Denken over professioneel handelen in zorg en welzijn* vooral heel veel vragen over sociaal werk. Mooi is dat die vragen voortdurend nèt een spade dieper steken dan doorgaans gebeurt. Zo schetst ze in het hoofdstuk 'Ben ik mijn broeders hoeder?' hoe oude Egyptenaren en Grieken de zorg voor armen zagen en hoe joden, christenen en moslims daar vanuit hun religie vorm aan gaven. In 'Helpen we elkaar uit eigenbelang?' onderzoekt ze aan de hand van het werk van onder meer Hobbes, Darwin, Freud en Rousseau de motieven om anderen te helpen. In daarna volgende hoofdstukken gaat het om normatief-ethische theorieën, het vermogen tot aandacht, de vraag naar verantwoordelijkheid (met als kernvraag 'Kan ik daar wat aan doen?') en de kwestie van de autonomie. In het tweede deel van het boek verschuift het perspectief van de professional naar 'de ander', en gaat het om erkenning, behoeften, begrijpen en betekenisgeving. Het boek eindigt met een schets van de historische ontwikkeling van zorg en welzijn en een afsluiting rond de vraag 'Doen we het goed(e)?'

Sterk aan Wevers' boek is dat voortdurende vragen, zoals je van een filosoof mag verwachten. Onder elke vraag laat zich een nieuwe vraag stellen en Wevers laat dat niet na. Een voorbeeld: Is de vraag van een cliënt evident? Sinds Welzijn Nieuwe Stijl is het gemeengoed op zoek te gaan naar 'de vraag achter de vraag', maar laat die zich wel kennen? Daarvoor is communicatie nodig, maar wat doen we nu precies

als we communiceren? Hoe is wederzijds begrip mogelijk? Net als je denkt dat je het wel ongeveer weet, stelt Wevers nog een nieuwe vraag.

Sterk is verder dat er in het boek in kort bestek een duizelingwekkend aantal denkers langskomt. Naast de vier hiervoor al genoemde, maakt de lezer kennis met relevante elementen uit het denken van onder anderen Marx, Nietzsche, Heidegger, Aristoteles, Kant, Singer, Levinas, Sartre, Maslow, Rawls, Nozick, Nussbaum, Sen en Arendt. En dat allemaal in een begrijpelijke schrijfstijl met veel

aandacht voor praktische dilemma's.

Al die vragen en al die denkers – het is heel indrukwekkend maar toch ook een eerste zwakte aan het boek. Met minstens twintig fundamentele denkers krijgt het boek iets caleidoscopisch: je ziet van alles, maar wat zie je nou echt? Het spervuur van vragen laat de lezer soms vertwijfeld achter.

Een tweede zwakte heeft ermee te maken dat de historische context van al die vragen pas in het voorlaatste hoofdstuk aan bevraging toe is en dat nou juist op die pagina's Wevers' filosofische vragenmachinerie hapert. Zo heeft ze het daar over 'de proclamatie van de participatiesamenleving in 2013' (p. 354)

alsof dat een onwrikbaar historisch feit betreft. Ook de beschrijving van de historische ontwikkeling 'van liefdadigheid naar rechtvaardigheid' roept meer vragen op dan Wevers zelf stelt. Waarom niet de vraag gesteld waarop de participatiesamenleving filosofisch stoelt? Wat verschuift er nu precies als de staat burgers verantwoordelijk maakt? Is meer staat altijd beter, of zitten daar ook grenzen aan? En op welke ambivalente gevoelens van burgers over de verzorgingsstaat bouwt de idee van een participatiesamenleving eigenlijk voort?

ANKERS OP DE HUID

Ook de bundel *De brede basis van het sociaal werk. Grondslagen, methoden en praktijken* is bedoeld om het denken over sociaal werk een steun in de rug te geven. Veel minder filosofische vragen, veel minder een caleidoscoop van klassieke denkers; daardoor wellicht minder prikkelend, maar ook met een duidelijker perspectief. Het is goed te zien dat hier een collectief van ervaren auteurs de pen opneemt: Marcel Spierts, Ard Sprinkhuizen, Margot Scholte, Marc Hoijsink, Ed de Jonge en Lia van Doorn vormen de redactie van de bundel.

De opbouw van de bundel weerspiegelt dat duidelijke perspectief. Na een inleidend deel over het sociale karakter, de historische wording, de wetenschappelijke kennisbasis en de methodische basis van sociaal werk volgen drie delen over ontwikkelingen in de praktijk. Die drie delen gaan respectievelijk over *social casework* (werken met individuen en gezinnen), *social group work* (werken met groepen) en *community development* (werken in de samenleving). In een laatste hoofdstuk maakt Ed de Jonge de balans op door de afzonderlijke hoofdstukken samen te vatten en per thema uitdagingen te benoemen.

Maar wat is dan dat duidelijke perspectief? In grote lijnen: sociaal werk is een eenheid (zij het in verscheidenheid), een 'professioneel beroep' met een eigen kern. De auteurs benadrukken in de hele bundel met gestage regelmaat dat dat beroep een 'lange traditie' heeft en een 'rijke wereld' is. Professionalisering is goed. Om de dilemma's en spanningen die zich toch altijd voordoen het hoofd te bieden, is er behoefte aan 'ankers die professionals houvast bieden en aanzetten tot reflectie op hun beroepsuitoefening' (p. 19). En in die behoefte willen de auteurs voorzien.

Ze slagen daarin eigenlijk heel goed, zij het niet zozeer als ze proberen die kern te beschrijven. De internationale definitie die de IFSW van sociaal werk geeft – met zijn megalomane opdracht om zelfs bij te dragen aan de bevrijding (*liberation*) van mensen – wordt nog wel als 'breed gedragen' van stal gehaald, maar verderop in de bundel gelukkig ook bekritiseerd (p. 48). Ook de introductie van de 'regulatieve cyclus' als kern van het methodisch handelen is weifelend. Terecht, want die cyclus (probleemstelling, diagnose, plan, interventie, evaluatie) is toch echt niet veel meer dan de plusversie van de tegeltjeswijsheid 'Bezint eer ge begint'.

Veel overtuigender zijn de auteurs als ze dicht op de huid van de sociaal werkers in beeld brengen hoe hun werk als het ware meebeweegt met de veranderingen in de samenleving en de verzorgingsstaat. De zeven 'gemeenschappelijke grondbeginselen' die Sprinkhuizen en Scholte (p. 122) formuleren, mogen wat mij betreft op posterformaat worden afgedrukt: 'een meervoudig en gelaagd perspectief', 'een vertrekpunt vanuit de leefwereld van burgers', 'activistisch en normatief', 'zo veel mogelijk gelijktijdig inzetten van een analyse van de situatie en een handeling of interventie', enzovoort. Mooi trouwens dat met dat laatstgenoemde grondbeginsel de eerdergenoemde regulatieve cyclus van tafel is geveegd.

Met alle verschillen hebben beide boeken ook twee opmerkelijke overeenkomsten. Ten eerste is dat het pleidooi voor reflexiviteit. Sociaal werkers kunnen hun taken alleen goed uitvoeren als ze voortdurend bij elkaar te rade gaan en kritisch met elkaar overleggen: de reflectieve professional. Ten tweede is dat een relatief blinde vlek voor de institutionele setting van sociaal werk. Bij Wevers komt die kwestie pas aan het eind van het boek aan bod en dan nog zwak doordacht. In *De brede basis van het sociaal werk* is die setting terecht onderwerp in het eerste deel, maar nemen de auteurs het voor gegeven dat sociaal professionals doorgaans in opdracht van de overheid werken en van daaruit moeten proberen burgers voor hun inzet te interesseren.

Coutinho zadelt met deze twee uitgaven docenten aan sociale opleidingen op met een ernstig probleem. Niet zozeer omdat ze zelf nog lesmateriaal zullen moeten zoeken over die institutionele setting, maar vooral omdat ze maar liefst twee waardevolle en lezenswaardige pillen in hun curriculum kunnen opnemen.

Carin Wevers, *Kan ik daar wat aan doen? Denken over professioneel handelen in zorg en welzijn* is door Coutinho uitgegeven met ISBN 978-90-469-0599-9.

Marcel Spierts e.a. (red.) *De brede basis van het sociaal werk. Grondslagen, methoden, praktijken* is eveneens een uitgave van Coutinho, maar dan met ISBN 978-90-469-0582-1. Bij beide boeken hoort een website met aanvullend materiaal.

PERMANENTE OMMEZWAAI

Sommige boeken zijn niet geschreven als leerboek en waarschijnlijk ook helemaal niet bruikbaar als leerboek in een modern curriculum – maar wat zou het leuk zijn om ze desondanks als leerboek te gebruiken. Zo'n boek is 't is hier een gekkenhuis van Koos Neuvel en Caroline de Pater. De auteurs liepen twee jaar lang een tot twee dagen per week rond in een – niet nader genoemde – instelling voor geestelijke gezondheidszorg. Ze keken rond, voerden honderden korte of langere gesprekken met Jan en alleman en hielden tientallen uitgebreide interviews. Dat resulteerde in een boek dat op een mooie 'oppervlakkige' manier de grenzen en spanningen in de ggz beschrijft. Neuvel en De Pater zeggen van zichzelf dat ze 'geen beleidsmedewerkers of bestuurders zijn' en al evenmin 'wetenschappelijk onderzoekers'. Ze zijn gewoon 'schrijvers die verhalen willen horen om zo stof tot overdenking te geven' (p. 282). En dat is hun uitstekend gelukt.

Hun boek staat vol verhalen over (on)gewone mensen die op een plek zitten die al ruim een eeuw het toneel is van modes. Van opsluiten ver van de (ziekmakende) gewone wereld via dwangverpleging, arbeidstherapie, shocken met insuline en elektriciteit en pillen naar het tegenwoordig overheersende idee dat deze mensen echt het allerbest in de normale samenleving terecht kunnen. Die modes komen stuk voor stuk voort uit goede intenties, robuuste overtuigingen en vaak ook wel wetenschappelijk onderzoek. Probleem is dat ze zelden leiden tot het gewenste resultaat en daarom al snel het veld weer moeten ruimen voor de volgende mode. Elke tien jaar ligt er een compleet nieuwe zorgvisie, klaagt een van de geïnterviewde verpleegkundigen. En is dat voor hen al nauwelijks bij te houden, dat geldt zeker voor de patiënten zelf. Temeer daar het verloop van het personeel ook nog eens heel groot is, zodat de vertrouwensband (volgens de meeste onderzoekers hét heilzame ingrediënt bij uitstek van alle zorg)

telkens weer doorgesneden wordt.

Neuvel en De Pater vertellen al die verhalen met veel inleving en schijnbaar zonder oordeel. Van Margriet, Afra, Mira, Erik, Gerrit, Truus, Herman en vele anderen – ontroerende, gekwetste maar soms ook behoorlijk vreemde mensen. Tussendoor vertellen ze ook een paar wat abstractere verhalen, zoals van de ambulantisering van de psychiatrische zorg, van de opkomst van autisme als diagnose, van de waanzin van Vincent van Gogh, van de opkomst

van het fenomeen 'verwarde personen' en van de vernieuwingsbeweging 'democratische psychiatrie' in Italië.

In die verhalen schuilen paradoxen. Zo heeft die vernieuwing in de Italiaanse psychiatrie in de ogen van de auteurs enerzijds een 'paradijs' geschapen (p. 254), maar komen anderzijds professionals uit Triëst zich hier laten inspireren door de Nederlandse ggz. Ander voorbeeld: de ambulantisering – allemaal het gesticht uit, de samenleving in – krijgt veel kritiek, maar niet zelden lijkt het toch aardig te werken. Die paradoxen zijn geen denkfoutjes van Neuvel en De Pater, ze zitten ingebakken in het parallelle universum dat

ggz heet. En precies daar laten de auteurs toch een oordeel horen: zie de mens, maak de samenleving zorgzamer voor je er patiënten heen stuurt, en vooral: bied een stabiel onderdak en stop met die stortvloed van modes. Meervoud was in de ondertitel van het boek – *De ommezwaai in de geestelijke gezondheidszorg* – beter op zijn plaats geweest. We sollen immers maar wat aan.

Koos Neuvel en Caroline de Pater, 't is hier een gekkenhuis. De ommezwaai in de geestelijke gezondheidszorg is een uitgave van Podium, ISBN 978-90-5759-896-8.

Nico de Boer is zelfstandig publicist. Hij richt zich vooral op beleidsontwikkeling en onderzoek in de sociale sector.

